

**ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ПАЛАЦ
ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ**

ГУМАНІТАРНО-НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ВІДДІЛ

**Дисемінація педагогічного досвіду
«Текстоцентричний підхід як
інструмент соціалізації вихованців»**

ЖИЖЧЕНКО ЛАРИСА БОРИСІВНА

Дата народження: 02.06.1959 р.

Місце роботи: Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості

Посада: керівник гуртка «Літературна творчість»

Стаж педагогічної роботи: 42 роки

Освіта: Харківський державний педагогічний інститут
ім. Г.С. Сковороди

Спеціальність: Українська мова і література

Науковий ступінь, вчене звання: кандидат філологічних наук, доцент

Педагогічне кредо: «Освіта – це світло, що допомагає подолати темряву»

Анотація

Актуальність досвіду. Одним із важелів впливу на розвиток соціалізації особистості є українська література, оскільки художні твори акумулюють універсальність значення, впливу на формування світогляду індивідуума, дозволяють апріорі «облагоджувати», впорядковувати, брати як скерування до дії духовний досвід попередніх поколінь і, вдосконалюючи, трансформувати його в особисту сукупність знань, умінь кожної людини зокрема й особливо представників підростаючого покоління, з-поміж яких, як окремого прошарку суспільства, генерації юнаків і підлітків.

Мета досвіду. Соціалізації вихованців засобами творів української літератури.

Ідея досвіду: текстоцентричний підхід в українській літературі – ефективний засіб соціалізації особистості.

Проблема актуалізації художнього теєсту впливає з концепції освіти XXI століття, яку озвучили видатні гуманісти сучасності: Ліна Костенко («Гуманітарна аура нації»), Іван Дзюба («Культурна спадщина і культурне майбуття»), Оксана Пахльовська («Українська культура у вимірі «пост»: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм»). Нові літературознавчі шляхи накреслені в теоретичних працях Соломії Павличко («Теорія літератури»), Оксани Забужко («Дискурс модернізму в українській літературі») та ін. І. Гудзик, Н. Бондаренко, О. Петрук, О. Хорошковська, Г. Шелехова (текст як основи для розвитку комунікативних умінь, завдяки його інформативності, структурно змістової єдності, цілісності, зв'язності).

Принципи текстоцентричного підходу:

- текст — основа навчання: мовні явища вивчаються не ізольовано, а в контексті тексту, що забезпечує розуміння функціональних особливостей мовних одиниць;
- інтеграція видів мовленнєвої діяльності: навчання будується навколо читання, аналізу, слухання, говоріння та письма, де текст є джерелом інформації та зразком для наслідування;
- функціональність: акцент робиться на тому, як текст працює, які мовні засоби використано для досягнення певної мети (риторичний аналіз);
- комунікативна спрямованість: тексти мають бути прикладами реального спілкування, що стимулює учнів до висловлення власних думок;
- діалогічність (інтертекстуальність): робота з текстом передбачає дискусію, створення власних текстів у відповідь на прочитане, що забезпечує активну пізнавальну діяльність;
- актуальність та автентичність: використання сучасних, цікавих вихованцям текстів (медіатексти, художні твори, блоги), що враховують їхні інтереси.
- системність: вивчення мови йде від аналізу чужого тексту до створення власного (текстотворча діяльність).

Для успішної реалізації проблеми враховано:

- особливості сучасної освітньої парадигми з її технізацією освіти, інтертекстуальністю методів і прийомів;
- психологічні особливості сприймання вихованцями різних вікових категорій художнього слова з його складними образами та емоційним світом і багатозначною семантикою;
- потребу нового прочитання програмових художніх текстів, які було перевернуто і тлумачено з позицій класових, а не національних інтересів українського народу;
- неспішність, народження і рецепції слова;
- поглиблення психологічного аналізу художніх текстів з метою формування у вихованців своєї духовної моделі-ідеалу, національної за характером, загальнолюдської за змістом;
- органічну й адекватну інтерпретацію літератури і мови;
- поєднання в інтерпретації слова сучасних досягнень літературознавства з кращими традиціями і досвідом;
- забезпечення логіки та інформативності програмового матеріалу;
- розвиток у вихованців навичок і вмінь володіти словом, ситуативно виправдано користуватися ним в усіх сферах діяльності.

Методичне забезпечення передбачає використання таких методів: моделювання ситуацій, дискусія, творчі завдання, проблемні та рольові ігри; аналізі художніх засобів та інтерпретація змісту, аналіз мови твору; *прийоми текстоцентричних технологій* (творчий аналіз, творчий переказ, постери, інтерактивна дослідницька робота, інтерактивні дискусії в Google Docs та ін.).

Результативність: перехід вихованців старшого шкільного віку на більш високий рівень сформованості національної гідності, духовно багатой особистості, розвитку комунікативної компетентності, критичного мислення та моральних цінностей.

**Книги — це скарбниця знань, мудрості й натхнення.
Вони здатні переносити нас у далекі світи, знайомити з цікавими людьми,
розкривати таємниці Всесвіту й давати відповіді на найскладніші питання.**

Текст — це об'єднана інформаційним, структурно-композиційним, логічно-семантичним змістовим зв'язком лінійна сукупність мовних одиниць; результат вербальної комунікації (інтерації й трансакції); мовна структура, у формі якої завмирає і застигає дискурс після живої реалізації у комунікативному акті.

Робота з текстом реалізовується у таких аспектах:

- *смысловому* — формулювання теми, визначення основної думки, мікротем, добір заголовку, встановлення зв'язків мовних одиниць, складання плану, тез, змісту висловлення;
- *структурно-стилістичному* — виділення структурних частин, вибір стилю, типу, жанру, форми мовлення;
- *комунікативному* — з'ясування комунікативної ситуації, визначення комунікативного наміру, мотиву та мети учасників спілкування, тактики і стратегії їхньої комунікативної поведінки, дотримання ознак тексту (інформативність, цілісність, зв'язність, завершеність, лінійність).

Текстоцентризм — це педагогічний та лінгвістичний підхід, що ставить зв'язний текст (різних стилів і жанрів) у центр освітнього процесу, особливо при вивченні мови та літератури, використовуючи його як основний засіб для розвитку комунікативної компетенції, образного мислення та формування особистості.

Основні характеристики текстоцентризму:

- *центральна роль тексту*: текст є не просто матеріалом, а головним інструментом для навчання, аналізу, виховання та розвитку;
- *комплексність*: поєднує навчання мови, літератури, розвиток мислення (образного, креативного), формування світогляду та культурних цінностей;
- *багатогранність слова*: акцент на поліфункціональності слова, його образній силі, багатозначності та синоніміці в контексті;
- *інтеграція*: гармонійне поєднання традиційних методів із сучасними засобами (мультимедіа);
- *практична спрямованість*: розвиток навичок роботи з текстом, що є ключовим для професійної комунікації та повсякденного життя.

Застосування: використовується (особливо під час вивчення української мови та літератури), щоб зробити навчання більш змістовним, індивідуалізованим та ефективним.

Текстоцентричний підхід у навчанні базується на використанні тексту як основної одиниці навчання, засобу формування мовленнєвої, мовної та соціокультурної компетенцій. Передбачає аналіз, інтерпретацію та створення текстів різних жанрів, що розвиває критичне мислення, мовне чуття та комунікативні вміння, перетворюючи мову на живий інструмент спілкування.

СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ

Соціалізація — це розвиток людини протягом всього його життя у взаємодії з навколишнім середовищем, яка передбачає засвоєння і відтворення соціальних норм і культурних цінностей, а також саморозвиток і самореалізацію особистості в тому суспільстві, до якого вона належить. Цей процес відбувається в умовах стихійного взаємодії людини з навколишнім середовищем, а також в ході цілеспрямованого, педагогічно організованого виховання.

Соціалізація засобами творів української літератури — це процес формування особистості, її ціннісних орієнтирів, критичного мислення та комунікативних навичок через аналіз художніх творів. Вона допомагає вихованцям засвоювати моральні норми, розуміти соціальні ролі та моделювати поведінку в суспільстві. Соціалізація особистості через українську літературу передбачає інтеграцію національних цінностей, моральних норм та соціального досвіду в свідомість вихованців, формуючи активну громадянську позицію, креативне мислення та соціокультурну компетентність. Це процес, що використовує ідейно-естетичний потенціал творів, розвиваючи соціальні навички.

Ключові компоненти соціалізації особистості через твори української літератури :

- *ціннісний*: засвоєння національної самосвідомості, морально-етичних норм, поваги до культури та традицій;
- *діяльнісний*: використання інтерактивних методів (дискусії, рольові ігри тощо), спрямованих на формування навичок соціальної поведінки;
- *творчий*: розвиток креативного мислення через аналіз художніх образів та переосмислення літературного матеріалу;
- *системний*: послідовність та системність виховання соціально активної особистості.

Механізми соціалізації вихованців засобами творів української літератури:

- *аналіз художніх творів*: розгляд поведінки персонажів для формування власної життєвої позиції;
- *рольові ігри*: відтворення ситуацій із літературних творів;
- *дискусії та проекти*: обговорення соціальних питань та проектна діяльність.

Текстоцентричний підхід в українській літературі є цілісною методичною системою, що формує вміння роботи зі змістовою інформацією в процесі сприймання і відтворення тексту. Цей підхід акцентує увагу на комунікативних уміннях, критичному мисленні та є головним джерелом знань, емоцій та формування компетентностей, а не лише ілюстрацією теорії. Передбачає перехід від «вивчення про письменника» до «читання та аналізу літературних творів», розвиваючи критичне мислення та естетичний смак вихованців.

Ключові компоненти соціалізуючого потенціалу текстоцентричного підходу:

- *текст як основа*: фокус на глибокому читанні (читання з зупинками, «повільне читання»), аналізі художніх засобів та інтерпретації змісту;
- *інтерактивні методи*: використання прийомів «піймай помилку», створення сенканів, гра «пелюстки», дискусії, які активізують сприйняття;
- *комунікативна компетентність*: розвиток уміння висловлювати власну думку щодо тексту, письмовий запис вражень, аналіз мови літературного твору;
- *емоційно-ціннісна лінія*: формування у вихованців власного ставлення до героїв та подій через власний досвід;
- *діалог з текстом*: вихованець стає інтерпретатором, а не пасивним слухачем.

**ПРИЙОМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА ЗАНЯТТЯХ ГУРТКА «ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ»**

Інтерв'ю з автором	Підготувати запитання для інтерв'ю з автором аналізованого твору. Вихованці можуть досліджувати життєвий шлях автора, мотивації та ідеї, які лежать в основі твору.
Рольові ігри	Втілити роль героїв літературних творів. Вони можуть вигадати діалоги між персонажами або зіграти важливі події з твору. Це допоможе вихованцям краще зрозуміти персонажів та вивчити їхні мотивації.
Творчий переказ	Переказати уривок тексту з власними коментарями та змінами, додавши власні думки та почуття щодо змісту твору.
Створення книжкових рецензій	Прочитати уривок із твору й написати рецензію на цей твір. Діти аналізують, оцінюють стиль письма автора, ділитися враженнями та рекомендаціями.
Постери	Створити рекламний постер для літературного твору. Можна використовувати текстові анотації, цитати, ілюстрації, символи для спонукання прочитати твір.
Створення кросвордів/сканвордів	Створити кросворд або сканворд із ключовими словами з твору.
Інтерактивні дискусії в Google Docs	Обговорити та проаналізувати уривки з літературних творів у спільному документі Google Docs. Вихованці коментують один одного, ставлять запитання та обговорюють важливі моменти тексту.
Інтерактивна дослідницька робота	Вихованцям надається додатковий матеріал про період української літератури або окремого письменника. Вони здійснюють дослідження, створюють звіти та презентації на основі текстових матеріалів, інтерв'ю, документів тощо.

РОЗВИТОК У ВИХОВАНЦІВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

